

К. С. Каймашнікова,
аспірантка Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

СТВОРЕННЯ БРІКС ЯК НОВОЇ СТРУКТУРИ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА УПРАВЛІННЯ

У статті проаналізовано основні причини створення нової групи глобального управління БРІКС, яка об'єднує країни, що розвиваються. Визначено відмінні риси країн, які перешкоджають ефективному функціонуванню і взаємодії в межах групи, а також спільні риси та фактори об'єднання країн, що входять до складу БРІКС. Розкрито основні принципи побудови і стратегічні напрями дій угруповання.

Ключові слова: глобалізація, світова спільнота, угруповання, БРІКС, декларація.

Е. С. Каймашнікова
СОЗДАНИЕ БРИКС КАК НОВОЙ СТРУКТУРЫ
ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И УПРАВЛЕНИЯ

В статье проанализированы основные причины создания новой группы глобального управления БРИКС, объединяющей страны, которые развиваются. Определены отличительные черты, которые препятствуют эффективному взаимодействию стран в пределах группы, а также общие черты и факторы объединения стран, которые входят в состав БРИКС. Раскрыты основные принципы построения и стратегические направления действий группировки.

Ключевые слова: глобализация, мировое сообщество, угруповання, БРИКС, декларація.

E. S. Kaimashnikova
CREATING BRICS AS A NEW STRUCTURE OF
GLOBAL DEVELOPMENT AND GOVERNANCE

In the article the main reasons for creating BRICS as a new group of global governance which brings together developing countries are described. The article determines the distinctive features of countries that prevent the effective interaction within the group, as well as common features and factors of BRICS countries integration. The basic principles and strategic directions for action of a group are revealed.

Key words: globalization, international community, group, BRICS, declaration.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямів розвитку сучасного світу та однією з найвпливовіших сил, яка торкається всіх сфер суспільного життя, є глобалізація світового устрою. Під глобалізацією розуміють величезне збільшення масштабів світової торгівлі та інших процесів міжнародного обміну в умовах відкритої, інтегрованої економіки. У процесі глобалізації найбільшого значення набувають країни та об'єднання, що володіють унікальними ресурсами або методами менеджменту. Одним із таких об'єднань країн є БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південна Африка), які мають великий потенціал розвитку: значні запаси природних і сировинних ресурсів, територію, що складає більш як чверть суші планети, фінансові ресурси, які дозволяють досягати рівня ВВП, що перевищує показник США. Країни БРІКС є крупними гравцями не лише в економічній, а і в політичній сфері. БРІКС – це відображення нових методів багатосторонньої дипломатії, що відповідає стану міжнародних відносин, який постійно змінюється на нинішньому трансформаційному етапі розвитку світоустрою.

Водночас, світова політична та економічна спільнота підкреслює не лише позитивні сторони концепції БРІКС, а й її уразливість, нестійкість, бідність. Ця проблема є дуже актуальною сьогодні, адже країни БРІКС дедалі більше набувають рис стратегічного партнерства. Одним із фактів, що підтверджують це, є приєднання у 2011 році до БРІКС Південної Африки, після чого група держав дістала назву БРІКС. Нині посилюється значення концепції БРІКС як локомотиву світового торгово-економічного розвитку, як угруповання країн, здатних суттєво вплинути на процес глобального керування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення питання формування структури БРІКС почалося лише у XXI сторіччі. Вперше визначення аббревіатури було подано американським аналітиком компанії Голдман Сакс О'Нейлом у 2001 р. Розвиток економік країн БРІКС і сьогодні є

одним із головних напрямів досліджень компанії Голдман Сакс. Проблема вивчається та обговорюється багатьма вченими й аналітиками країн Європи, США, створюються спеціальні групи для дослідження цільового призначення та стратегій угруповання в освітніх установах країн БРІКС. Перспективи союзу БРІКС як провідного угруповання у процесі формування світоустрою досліджуються російськими діячами науки та політики Ніконовим В. А., Толорая Г. Д., Давидовим В. М., Бобровніковим А. Д., Луковим В. Б. та ін. Основою для дослідження політики і стратегій БРІКС є декларації самітів БРІКС.

Метою статті є визначення спільних та відмінних рис розвитку Бразилії, Росії, Індії, Китаю і Південної Африки та обґрунтування причин об'єднання цих країн у єдину структуру.

Основні результати дослідження. Багатополярність системи міжнародних відносин сприяє розвитку нових інтеграційних форм. Поява впливових угруповань визначає необхідність посилення економічної незалежності й політичної відкритості країн, соціальної захищеності населення, зміцнення законодавчої бази та спрямованість на об'єднання країн за певними спільними ознаками.

Одним із таким угруповань, що відзначається прогресивними методами функціонування й управління, є формат БРІКС – об'єднання країн, що розвиваються – Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південної Африки.

У 2011 році частка країн БРІКС у світовому валовому внутрішньому продукті (ВВП) становила близько 25%, на них припадає майже 8% глобальних економічних ресурсів. Країни БРІКС – це 30% світової території, на якій проживає 45% населення світу. Зазначені країни забезпечили збільшення показника світового економічного зростання на 50% за останні десять років [1; 2]. Країни БРІКС є країнами, що динамічно розвиваються, із інноваційними методами управління, стійкістю до кризових явищ, країнами, що є ключовими гравцями в міжнародній торгівлі.

Незважаючи на могутність спільних сил країн БРІКС, їхньому формуванню передували різні умови історичного розвитку, рівні соціального і культурного розвитку, політичні системи та економічні структури.

Розглянемо основні фактори, що перешкоджають розвитку об'єднання БРІКС.

Історичні передумови та культурна спадщина. Росія за своєю культурою та історичним минулим є східноєвропейською державою. Китай – країна консервативних порядків із великою унікальною історією й не менш великою культурою буддизму, конфуціанства та ісламу. Індія – країна з багатонаціональною історією розвитку цивілізацій, що є однією з основних сил, яка протидіє в боротьбі інтересів з Китаєм. Бразилія сформувалася на засадах португальської імперії і культури, країна католицизму. Південно-Африканська Республіка – країна із вистражданою історією та традиційною культурою корінних народів, що має риси європейської культури, започаткованої за часів британської колонізації. Усі ці країни мають різні передумови для спільного стратегічного планування і розвитку [3; 4].

Політичні системи. Більшість країн угруповання є демократичними державами, але з різними формами демократії. Якщо політичні системи Індії та Бразилії мають спільні риси – це країни з республіканською формою правління і демократичною системою західного типу, то демократія у ПАР та Росії має різні основи для побудови. Хоч державний устрій Південно-Африканської Республіки містить елементи федералізму, що об'єднує її з Росією, в основі демократії ПАР – сформовані історично расові протиріччя. Демократія Росії має своєрідну власну форму, адже історичні відносини наклали відбиток і визначили риси централізованого правління в державі. Правлячою партією Китайської Народної Республіки є єдина Комуністична партія, що є характерною відмінною рисою Китаю порівняно з політичними системами угруповання.

Економічні структури. Протиріччя серед політичних діячів та науковців відбуваються за приводу відмінностей у структурі економіки. Росія є постачальником енергоресурсів, природними ресурсами багата й ПАР, Китай – виробник дешевої готової продукції, Індія спеціалізується на послугах, найсильніша ланка Бразилії – фермерське господарство [5].

Вектори спрямування зовнішніх відносин. Росія, зважаючи на свою історію, тяжіє до пострадянських країн і Європейського Союзу. Китай та Індія відіграють провідну роль серед азіатських країн. Бразилія найбільш близька до США. ПАР, де триває період виходу на світову політичну арену, має декілька векторів у зовнішній політиці.

КНР – могутня держава з неабиякими конкурентними перевагами та ресурсними резервами. Вона не поспішає докласти зусиль і формально відстоювати інтереси того чи іншого угруповання. Метою цієї країни є глобальний розвиток та кооперація у світовому масштабі.

Вступ до БРІКС Індії – це шлях до самоствердження та укріплення позицій країни у світі. Незважаючи на суперечливі відносини з Китаєм, участь у БРІКС надасть Індії можливість мати голос і відстоювати свої інтереси при прийнятті рішень у МВФ та інших міжнародних організаціях.

Бразилія, як і Індія, також націлена на укріплення своїх позицій у світовому масштабі, хоч історично відбувається тяжіння Бразилії до США як у політичному, так і економічному сенсі.

Участь ПАР у БРІКС – визнання світовою спільнотою значущості Африканського континенту у формуванні глобальних стратегій розвитку. ПАР як найбільш економічно розвинутий регіон Африки має за мету подальший розвиток економічної сфери та отримання права голосу країни у прийнятті рішень світового масштабу [3; 6].

Отже, кожна із країн формату БРІКС має власні пріоритети розвитку і конкурентні переваги, на яких будується економічна політика цих країн. Асиметрії в економічній структурі можуть слугувати перевагами для об'єднання. Бразилія дуже багата такими ресурсами, як кава, соя, цукровий очерет, залізна руда і нафта. Росія

відома своїми великими покладами нафти, природного газу та корисних копалин. Індія є потужним постачальником послуг із зростанням виробничої бази, а Китай – країна з висококваліфікованою робочою силою і відносно низькими витратами на заробітну плату. Південна Африка є 26-ю за величиною економікою у світі. Вона – найбільший світовий виробник платини та хрому, володіє найбільшими серед відомих у світі запасами марганцю, металів платинової групи, хрому, ванадію і алюмосилікатів [7].

Саме ці сильні сторони країн БРІКС є підґрунтям для побудови міцної організації – об'єднання країн. Основою для формату БРІКС є економіки внутрішнього попиту Індії та Бразилії і сталі потужні зовнішні зв'язки Росії та Китаю. Перспективою для розвитку угруповання є велика ресурсна база і нерозкритий потенціал ПАР.

Таким чином, кожна із країн, об'єднуючись, вбачає у кооперації ефективний розвиток власної економіки та можливість впливати на рішення з глобальних питань і формування світобудови.

Світова спільнота активно обговорює можливість існування формату БРІКС, але погляди розділилися: або угруповання буде мати глобальний вплив, що виражатиметься не лише у щорічних зустрічах та обговоренні актуальних питань, а й у діяльності угруповання як інституціональної структури з вагомим політичним впливом, або БРІКС затримається на етапі об'єднання зусиль і формуванні спільних інтересів.

Російські політичні діячі вбачають перспективи розвитку БРІКС у реформуванні застарілої фінансово-економічної архітектури світу, враховуючи швидке економічне зростання країн БРІКС, забезпеченні мирного способу вирішення міжнародних конфліктів, вдосконаленні законодавчої бази міжнародного права, модернізації соціальної та культурної сфери країн – членів БРІКС, а також у взаємодоповнюючій кооперації між країнами угруповання [8; 9].

У сучасній міжнародній системі ідея об'єднання країн БРІКС частково сприймається як форма протистояння США або альтернатива «вісімці» чи «двадцятці».

Незважаючи на неоднозначні оцінки експертів та політичних діячів, група БРІКС уже неодноразово провела зустрічі з метою обговорення спільних проблем. Перший офіційний саміт групи відбувся у 2006 році в Єкатеринбурзі (Росія).

Результатом першого саміту стала спільна заява країн – лідерів БРІК щодо майбутніх перспектив співпраці. Основні акценти було зроблено на підтвердженні спільних поглядів щодо посилення фінансово-економічного стану країн, зміцненні міжнародної законодавчо-правової бази, посиленні міжнародної торгівлі та покращанні інвестиційного клімату, підвищенні енергоефективності, співробітництва в соціальній сфері, галузі науки та освіти. На саміті прийнято окремий документ щодо глобальної продовольчої безпеки [10; 11].

Участь у самітах перетворилася на звичну практику для країн БРІК, і наступного, 2010 року другий саміт було проведено у Бразилії. Протягом року між країнами встановилися надійні партнерські відносини згідно з визначеними на першому саміті пріоритетами розвитку. Результатами другої зустрічі стало висунення більш конкретних цілей та завдань щодо майбутнього співробітництва. Було обговорено спільні дії з глобального управління, міжнародних економічних і фінансових питань, міжнародної торгівлі, сільськогосподарства, енергетики, боротьби з бідністю, змін клімату, тероризму та ін. [12].

Після проведення другого саміту значення БРІК у світовому просторі значно посилювалося. Перші кроки до спільного вирішення проблем – зустрічі міністрів країн-учасниць – виявили серйозні наміри лідерів угруповання. Згідно з рішенням зустрічі міністрів іноземних справ (березень 2010 р.), у лютому 2011 р. до складу БРІК було прийнято Південно-Африканську Республіку. Після її приєднання назва групи змінилася на «БРІКС» (від англ. «South Africa» – «Південна Африка»; додали літеру «S» – «BRICS») [6].

Вагомим внеском у розвиток та укріплення позицій БРІКС стало прийняття декларації за підсумком третього саміту країн в Індії, що відбувся у 2011 р. Країни визнали групу «однією з головних платформ діалогу і співпраці у сферах економіки, фінансів та розвитку». Згідно з декларацією країни підтвердили, що працюють на принципах відкритості, солідарності й взаємодопомоги, і підкреслили, що їхні дії не налаштовані на протистояння будь-якій третій стороні [13].

Декларація, прийнята в м. Санья у 2011 р., визначила країни БРІКС як групу прогресивно діючих країн у всіх сферах глобального управління, зокрема у питаннях фінансової системи та політичного спрямування. Одним із значущих питань на саміті було застосування нової формули обчислення ВВП країн – на основі паритету купівельної спроможності, що надасть можливість країнам, що розвиваються, збільшити свою значущість завдяки перерозподілу голосів у МВФ.

Визначальним є продовження взаємодії країн за узгодженим планом дій, включаючи нові пріоритети діяльності – освіту, охорону здоров'я, науково-технічний прогрес, культуру та спорт.

Формат БРІКС, за підсумком третього саміту, – це група країн, які відстоюють не лише свої інтереси, а й інтереси країн з економікою, що розвивається, та не мають значних повноважень при прийнятті глобальних рішень.

Інституціоналізація і правова основа урядування БРІКС є першочерговим питанням для обговорення в політичному середовищі. Адаптація повноправне функціонування організації можливе лише за умови надання їй повноважень приймати спільні рішення, що матимуть вплив на розвиток світової системи взаємовідносин.

У березні 2012 р. відбувся четвертий саміт БРІКС, що зафіксував серйозні наміри країн щодо формування нової світової системи управління. Темою заходу був фінансовий розвиток групи. БРІКС закликала, аби було прийнято до уваги інтереси і можливості країн, що розвиваються, при формуванні політики МВФ, а також залученні нових інноваційних кредитних інструментів у політиці Всесвітнього банку з метою забезпечення розвитку таких країн. БРІКС виступило за перетворення Всесвітнього банку в багатосторонній інститут та обрання керівників ВБ на основі відкритого голосування задля відображення інтересів усіх країн, що мають значний потенціал розвитку. Інноваційною формою взаємодії країн БРІКС було визначено намір створити власний банк розвитку з метою врегулювання глобальних фінансових питань [14].

Дослідження російсько-канадської дослідної групи показало, що діяльність БРІКС має не лише декларативний характер, а й підтверджується прийняттям рішень і впровадженням реформ згідно з визначеними напрямками дій. За результатами діяльності, запланованої до виконання у 2011 р., у дослідженні «Звіт про виконання 2011 Санья БРІКС Саміт» було визначено п'ять напрямів взаємодії: реформа міжнародної фінансової системи, фінансова підтримка розвитку товарних ринків, кліматичні зміни, партнерство задля розвитку Африки та міжнародна торгівля. У дослідженні визначено, що Індія є країною, яка здійснила зміни за кожним із напрямів, активними діями також відзначилися Китай та Бразилія [15].

Остання зустріч країн запропонувала нові стратегічні плани і задекларувала прагнення співпрацювати у сферах енергетичного співробітництва, народонаселення, молодіжної політики держав.

Серед різноманітних глобальних проблем, які постали сьогодні у світі, країни БРІКС наголошують на подоланні насильства та підтримці миру, безпеки і порядку у відносинах між країнами та народами. Лідери країн виступають за підтримку стабільності й надання допомоги країнам, які перебувають у нестабільному політичному, економічному стані, а саме країнам Близького Сходу, Північної Африки.

Отже, майбутнє організації полягає у формуванні довгострокової стратегії співробітництва, спрямованої на посилення позицій країн у світовій системі взаємовідносин,

що досягається шляхом спільних дій та програм, дипломатичного діалогу світових лідерів і потенційних провідних центрів економічного розвитку.

Висновки. Світобудова сучасного світу характеризується об'єднанням країн задля спільного подолання проблем глобального масштабу. Група БРІКС являє собою трансконтинентальний вимір взаємодії країн, що розвиваються, – країн з різними структурами економіки, але спільними ідеями та цілями. Перспективним для об'єднання є його трансформація у повноформатний механізм взаємодії для вирішення найважливіших питань політики, економіки і фінансової сфери. Цей механізм буде сприяти збалансованому розвитку міжнародних відносин та ефективному глобальному керуванню.

Кожен із самітів БРІКС – це новий крок у справі розв'язання глобальних проблем за участю країн, що розвиваються, але мають великий потенціал. Угрупування БРІКС – новий формат глобального розвитку та управління, який базується на прогресивних реформах, спільних інтересах і прагненні докладати зусилля для посилення миру та безпеки у світі.

Література

1. Lukov V. A Global Forum for the New Generation: the Role of the BRICS and the Prospects for the Future [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.brics.utoronto.ca/analysis/Lukov-Global-Forum.html>
2. Первая в истории четырехсторонняя встреча глав государств БРИК (Бразилия, Россия, Индия, Китай) состоялась на Хоккайдо [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kremlin.ru/news/713>
3. Никонов В. А. Пробуждение БРИК. Текст подготовлен В. А. Никоновым по итогам первой конференции экспертов и политологов БРИК, состоявшейся в Москве в декабре 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.mid.ru/bdomp/brics.nsf/nikonov.doc
4. Лавров С. БРИКС – глобальный форум нового поколения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mid.ru/bdomp/brics.nsf/WEBforumBric/F8C251DB09032059442579C000531B68>
5. Ясин Е. Г. Страны БРИК очень разные для создания международной организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ria.ru/crisis_news/20090610/173899988.html
6. Толорая Г. Д. БРИКС – «мыльный пузырь» или шанс изменить миропорядок? Доклад на Ученом совете ОМЭПИ ИЭ РН 19.05.2011 г. [Электронный ресурс] / Г. Д. Толорая. – Режим доступа : <http://www.imepi-eurasia.ru/baner/BRICS.pdf>
7. The BRICS Report. Oxford University Press [Electronic resource]. – Access mode : http://www.hse.ru/data/2012/04/18/1250_274380/brics-report.pdf
8. Тезисы выступления С. А. Рябкова на семинаре по проблемам БРИКС в Российском совете по международным делам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://interaffairs.ru/read.php?item=8050>
9. Выступление на саммите БРИКС [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kremlin.ru/transcripts/14870>
10. Первый саммит БРИК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kremlin.ru/news/4478>
11. Совместное заявление лидеров стран БРИК. Екатеринбург, 16 июня 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hse.ru/data/2010/08/25/1222632078/20090616_BRIC_summit.pdf
12. Совместное заявление глав государств и правительств стран – участниц Второго саммита БРИК 15 апреля 2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hse.ru/data/2010/08/25/1222632069/20100415_BRIC_summit.pdf
13. Декларация, принятая по итогам саммита БРИКС, г. Санья, о. Хайнань, Китай, 14 апреля 2011 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hse.ru/org/hse/iori/brics_summit_20110411
14. Декларация, принятая по итогам саммита БРИКС, Дели, Индия, 29 марта 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hse.ru/org/hse/iori/brics_summit_20120329
15. 2011 Sanya BRICS Summit Compliance Report. BRICS research group [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.brics.utoronto.ca/compliance/2011-sanya-compliance.pdf>

Стаття надійшла до редакції 14 червня 2012 року